

Recenzja rozprawy doktorskiej

autorstwa pana mgr. Marcina Radziwołka pt. *Skuteczność strategii profilaktyki szkolnej w zakresie zachowań ryzykownych młodzieży częstochowskich szkół średnich*, napisanej pod opieką naukową pani dr hab. Małgorzaty Przybysz-Zaremba, a przewidzianej do obrony w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2022, stron: 441.

Uchwałą nr 576 Senatu Uniwersytetu Zielonogórskiego z dnia 22 czerwca 2022 roku wyznaczono moją osobę jako recenzenta w przewodzie doktorskim mgr. Marcina Radziwołka, czego następstwem było przedstawienie mi do zaopiniowania rzeczony rozprawy. Zapoznałem się gruntownie z treścią przekazanego mi maszynopisu, a swą ocenę przedstawiam poniżej.

❶ Oryginalność dysertacji

Pan mgr Marcin Radziwołek podjął kwestię skuteczności strategii profilaktyki szkolnej w zakresie zachowań ryzykownych młodzieży w świetle opinii uczniów, nauczycieli i pedagogów szkolnych z częstochowskich szkół średnich. Wybór tematu Autor uzasadnił swym kilkuletnim doświadczeniem praktycznym jako pedagoga szkolnego, wiążącym się również z doskonaleniem kompetencji praktycznych w zawodzie. Pozwoliło mu to dostrzec szereg błędów i nieprawidłowości w zakresie czynności związanych z profilaktyką szkolną, którą uznał za niezadowalającą. „Jest to poważny problem pedagogiczny i społeczny, dlatego wart jest pogłębionej eksploracji, a uzyskane wnioski pozwolą lepiej zdiagnozować potrzeby uczniów szkół średnich, rodzaj występujących zachowań ryzykownych oraz ocenić skuteczność realizowanych programów wychowawczo-profilaktycznych. Pozwoli to na ich modyfikację lub skonstruowanie poprawek” – uzupełnia (s. 6-7). W związku z tym rezultaty podjętych badań miały mu umożliwić, w pierwszym rzędzie, wskazanie ewentualnych zaleceń i udoskonaleń służących u efektywnieniu działań w omawianym obszarze. „Kolejnym powodem do podjęcia badań były czynniki społeczne, wynikające z nieustannej współpracy ze środowiskiem szkolnym, a także współpracy ze środowiskiem rodzinnym ucznia oraz konieczności usprawnienia współpracy na płaszczyźnie uczeń – nauczyciel – rodzic. Przeprowadzone przez doktoranta i zamieszczone w dysertacji badania były ukierunkowane na analizę potrzeb szkół w zakresie profilaktyki

i zachowań ryzykownych częstochowskich szkół średnich ze szczególnym uwzględnieniem skuteczności działań profilaktycznych” – tłumaczy mgr Radziwołek (s. 8–9).

Na uzasadnienie przedstawionych powyżej obserwacji Doktorant przywołuje wnioski przedstawione przez Grzegorza Całka w artykule pt. *Szkolne programy wychowawczo-profilaktyczne – idea a rzeczywistość*, opublikowanym na łamach „Resocjalizacji Polskiej” w 2021 roku, z których wynika, że profilaktyka szkolna ma szereg mankamentów, począwszy od przygotowania i realizacji programu wychowawczo-profilaktycznego, a skończywszy na jego ewaluacji. Działania podejmowane w tym zakresie mają często charakter rutynowy, automatyczny i powielany. Autor odnosi się również do analiz pokontrolnych Najwyższej Izby Kontroli za okres 2016–2019, które dotyczyły profilaktyki uzależnień od alkoholu i narkotyków w wybranych delegaturach okręgowych, a które wskazywały na fakt, że zdecydowana większość działań adresowanych do młodzieży, nauczycieli, wychowawców i rodziców nie miała potwierdzonej skuteczności. Przy czym mgr Radziwołek zaznacza, że omawiany problem dostrzeżono nie tylko w Polsce, ale i w pozostałych krajach Unii Europejskiej.

Drugim aspektem przemawiającym za nowatorstwem podjętych badań jest ich osadzenie w realiach częstochowskiego szkolnictwa na poziomie średnim. Gdy prześledzić literaturę przedmiotu, nie znajdziemy właściwie żadnej publikacji naukowej omawiającej wyniki badań nad profilaktyką szkolną w tej przeszło 200-tysięcznej miejscowości. Jedynym zaś poważnym dokumentem, jednak nieposiadającym charakteru badawczego, jest – przywołana również przez Doktoranta – uchwała nr 527.XXXVII.2020 Rady Miasta Częstochowy z dnia 17 grudnia 2020 r. w sprawie Miejskiego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych Miasta Częstochowy na rok 2021, jak też analogiczne dokumenty z lat wcześniejszych. W obu więc aspektach, tj. wspomnianej wcześniej niskiej skuteczności profilaktyki szkolnej, a następnie zasygnalizowanego kontekstu lokalnego badań, recenzowana dysertacja wypełnia istotne braki w naukowej analizie problemu.

Skoro już mowa o dokonanych przez Autora uzasadnieniu podjęcia tytułowego zagadnienia, mógł on w większym stopniu powoływać się na naukowe/statystyczne źródła potwierdzające tezy formułowane we wstępie rozprawy, co pozwoliłoby zabezpieczyć się przed potencjalnymi oskarżeniami o prowadzenie w tym miejscu dyskursu potocznego kosztem dyskursu naukowego. Otóż niepodparte źródłami stwierdzenie o „zwiększającej [się] liczbie zaburzeń w zachowaniu wśród współczesnej młodzieży” albo „rosnącej liczbie różnych przejawów zachowań ryzykownych młodzieży” (s. 5) jest samo w sobie niewystarczające i wymaga uzasadnienia.

❷ Merytoryczna ocena rozprawy

Tytuł recenzowanej rozprawy jest czytelny i jednoznacznie wskazuje na to, co Autor będzie badał. Jednak drobne zastrzeżenia należy odnieść do strony tytułowej, gdzie występuje błąd edytorski, tj. myślnik przylegający do poprzedzającego go wyrazu. Dodatkowo końcówka anglojęzycznego przekładu tytułu zamieszczonego również na stronie tytułowej – chodzi o frazę „by youth – high school in Częstochowa” – stanowi językową kalkę z polskiego oryginału, która w języku angielskim brzmi dość enigmatycznie.

Trzymając się reguł metodologicznych, Autor wyraźnie określił przedmiot badań i cele badawcze: poznawczy, teoretyczny i praktyczny. W sposób właściwy sformułował główny problem badawczy, jednak pewne wątpliwości dotyczą się problemów (pytań) szczegółowych. Nie tyle chodzi tutaj o ich dwupoziomowy układ, który ma sens na tyle, na ile służy prawidłowemu formułowaniu hipotez badawczych. Bardziej chodzi o niewskazane rozpoczynanie pytań od partykuły „czy” zamiast „jaki”, „jaka”, „jakie”, „w jaki sposób”, „w jakim zakresie” czy „w jakim stopniu”, ale również o dwuaspektową treść niektórych spośród pytań szczegółowych. Przykłady: „Czy do realizacji programów profilaktyczno-wychowawczych zatrudnieni są specjaliści z zewnątrz oraz w jaki sposób wspomagają nauczycieli?” albo „Jakie programy wychowawczo-profilaktyczne realizowane są w badanych placówkach w zakresie przeciwdziałania zachowaniom ryzykownym oraz czego dotyczą ich treści?”. W następnym kroku autor podjął się sformułowania hipotez, jednak nie w odniesieniu do wszystkich postawionych problemów badawczych (a tylko do trzech problemów wskazujących na zależność określonych zmiennych), co jest posunięciem tyleż nowatorskim, co kontrowersyjnym. W związku z tym zostały przedstawione jedynie trzy hipotezy. W ślad za tym dobrano adekwatne zmienne i wskaźniki. W tabeli na s. 188 występuje jednak drobny błąd dotyczący wskaźników, które w odniesieniu do zmiennej niezależnej „wiek nauczyciela” nachodzą na siebie, tj. „20–25 lat” i „25–30 lat” (w drugim przypadku powinno być „26–30 lat”).

Na kolejnym etapie projektowania procesu badawczego Autor stanął przed wyborem metod i technik badań, które umożliwiłyby pozyskanie danych służących rozwiązaniu problemu badawczego. W tym celu wykorzystał on metodę sondażu diagnostycznego i – stanowiącą jej uzupełnienie – metodę analizy dokumentów, jak również techniki ankiety i wywiadu (jakościowego niestandardyzowanego). Na potrzeby badań przygotował autorskie narzędzia badawcze w postaci: 1) składającego się z 68 pytań kwestionariusza ankiety skierowanego do uczniów szkół średnich; 2) zawierającego 20 pytań kwestionariusza ankiety adresowanego do nauczycieli; 3) obejmujących 19 pytań dyspozycji do wywiadu z pedagogiem szkolnym. Przy czym podejmując próbę charakterystyki narzędzi badawczych na s. 193, Doktorant nie dokonuje w pełni poprawnej klasyfikacji pytań użytych w kwestionariuszach, opisując je wyłącznie jako otwarte lub zamknięte, tymczasem gros spośród nich to pytania półotwarte. Ponadto omawiane badania były realizowane na próbie, stąd błędem jest operowanie w niektórych przypadkach terminem „populacja”.

Jeszcze słów kilka na temat założeń teoretycznych recenzowanej pracy. Doktorant zaznacza, iż przyjął na potrzeby badań paradygmat relatywistyczny, zgodnie z którym prawda nie ma charakteru absolutnego i zależy od osobistych sposobów postrzegania świata, wskutek czego badacz dąży do uwzględnienia różnych perspektyw, analizuje opinie i doświadczenia wielu jednostek (s. 172). Jednak w przypadku tej dysertacji przyjęcie paradygmatu relatywistycznego jest wysoce wątpliwe, gdy zestawić go z zamieszczonym niemal po sąsiedzku postulatem dotyczącym „racjonalnego obiektywizowania obserwowanej rzeczywistości” (s. 173), bowiem kategoria „obiektywizowania” jest już domeną paradygmatu uniwersalizującego, stanowiącego przeciwieństwo paradygmatu relatywistycznego.

Mocną stroną podjętych badań była, po pierwsze, triangulacja metod, polegająca na połączeniu różnych podejść badawczych, a po drugie – dywersyfikacja źródeł poprzez pozyskiwanie danych m.in. od różnych kategorii respondentów i/lub z dokumentów zastanych (w tym przypadku dane pochodziły z czterech źródeł: od młodzieży, nauczycieli, pedagogów szkolnych i z dokumentacji szkolnej). Za trzecią zaś zaletę należy uznać fakt, że po odrzuceniu niepełnych lub niepoprawnie wypełnionych kwestionariuszy okazało się, że w badaniu wzięło udział 1029 uczniów i uczennic w wieku od 15 do 19 roku życia. To duża liczba, uwzględnwszy zwłaszcza okoliczność, że odbywały się one w trakcie ograniczeń wywołanych pandemią covid-19. Dodatkowo wykorzystano dane pochodzące ze 103 ankiet adresowanych do nauczycieli stanowiących zróżnicowaną grupę osób pod względem wykształcenia, doświadczenia zawodowego, awansu zawodowego i stażu pracy. Uzupełnieniem były wywiady przeprowadzone z 10 pedagogami szkolnymi.

Sformułowane przez Doktoranta hipotezy zostały poddane weryfikacji przy użyciu narzędzi statystycznych, które umożliwiły stwierdzenie istnienia zależności lub jej braku pomiędzy takimi zmiennymi, jak: wiek i płeć uczniów, miejsce zamieszkania i struktura rodziny a rodzajem i częstotliwością występowania zachowań ryzykownych przejawianych przez młodzież (HS1.3), pomiędzy wiekiem nauczycieli, ich doświadczeniem zawodowym oraz stażem pracy a skutecznością realizacji szkolnych strategii profilaktycznych (HS3.3), wreszcie pomiędzy nastawieniem uczniów do zajęć profilaktycznych, oceną przydatności i oceną skuteczności tych zajęć a rodzajem istniejących zachowań ryzykownych (HS4.4.1). Recenzowana rozprawa, poza drobnymi wątpliwościami wyrażonymi powyżej, została prawidłowo opracowana pod względem merytorycznym. Treść zawarta w obu rozdziałach teoretycznych pokrywa się z aktualnym stanem wiedzy. Studium ma jasno sformułowany przedmiot, cele badań i główny problem badawczy. Pewne zastrzeżenia zostały już zasygnalizowane w odniesieniu do zawartości problemów szczegółowych i sposobu zakotwiczenia w nich hipotez badawczych. Autor odpowiednio dobrał metody i techniki badań, poprawnie skonstruował narzędzia badawcze. Końcowa część pracy zawiera podsumowanie obejmujące weryfikację hipotez oraz wnioski wypływające z badań. Zamieszczone zostały również rekomendacje dotyczące strategii przeciwdziałania zachowaniom ryzykownym, które wdrażane są w szkołach średnich.

Liczne przypisy i bibliografia świadczą o dość bogatym zapleczu teoretycznym, jakim dysponuje Doktorant. Na uwagę zasługują przywołane przez niego prace autorstwa istotnych autorów zajmujących się profilaktyką społeczną, m.in. takich jak Zbigniew B. Gaś, Szymon Grzelak, Jerzy Mellibruda, Krzysztof Ostaszewski, Mirosław Kowalski czy Małgorzata Przybysz-Zaremba. Przegląd bibliografii wskazuje, że Autor wykorzystał 400 źródeł (monografii, prac zbiorowych, rozdziałów, artykułów, raportów dokumentów i aktów prawnych). Sięgał on w przeważającej mierze po nowe publikacje, czego wyrazem jest czterokrotnie większa reprezentacja źródeł wydanych w obecnym stuleciu aniżeli starszych. Skorzystał z 40 opracowań autorów zagranicznych, w tym 18 w oryginalnym języku (anglojęzycznych) i z przeszło 22 przekładów na język polski. Nie zachodzi jednak pełna korelacja między źródłami w przypisach a zawarto-

ścią bibliografii, bowiem w tej ostatniej nie zostały ujęte m.in. raporty Najwyższej Izby Kontroli (przywołane w przypisach 9–12, 15, 318 i 783), założenia polityki zdrowotnej w regionie europejskim WHO (przyp. 41), rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE (przyp. 42–43), publikacje Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii (przyp. 194 i 536), dokumenty UNODC (przyp. 221), raport UNICEF (przyp. 602) czy źródła ze stron internetowych mfiles.pl (przyp. 682) i bezpiecznaszkola.men.gov.pl (przyp. 775).

3 Formalna ocena dysertacji

Dysertacja została rozplanowana w tradycyjnym układzie i zawiera konstytutywne elementy pracy naukowej. Otwiera ją 5-stronicowy wstęp (s. 5–10), a w zasadniczą strukturę pracy wpisuje się siedem rozdziałów. Rozdział pierwszy, zatytułowany „Strategie profilaktyki szkolnej wobec zachowań ryzykownych młodzieży i ich skuteczność w świetle literatury przedmiotu” (s. 11–89), jak też rozdział drugi, noszący tytuł „Zachowania ryzykowne i ich oddziaływanie na rozwój psychospołeczny młodzieży” (s. 90–170), mają teoretyczny charakter. W zakres rozważań pierwszego rozdziału weszło omówienie genezy i rozwoju profilaktyki (s. 11–19), pojęcia profilaktyki (s. 19–26), podstaw prawno-organizacyjnych działań profilaktycznych w szkole (s. 26–31) oraz rodzajów i celów profilaktyki szkolnej (s. 31–35). Dalej przedstawione zostały aksjologiczne podstawy działań wychowawczo-profilaktycznych (s. 35–40), teoretyczne podstawy profilaktyki szkolnej (s. 41–47), poziomy i strategie profilaktyki szkolnej (s. 48–58), programy wychowawczo-profilaktyczne w zreformowanej szkole, włącznie z przeglądem wybranych programów wychowawczo-profilaktycznych realizowanych w szkołach w zakresie zachowań ryzykownych (s. 59–73), a także rola nauczyciela jako realizatora działań wychowawczo-profilaktycznych na terenie szkoły (s. 73–79) oraz ocena skuteczności działań profilaktycznych w świetle kluczowych (wybranych) badań (s. 80–89). W rozdziale drugim Autor podjął kwestię zachowań ryzykownych i ich oddziaływania na rozwój psychospołeczny młodzieży. Rozpoczął od wyjaśnienia podstawowej terminologii związanej z zachowaniami ryzykownymi (s. 90–99), by następnie przejść do przedstawienia podstawowych teorii i koncepcji wyjaśniających powstawanie zachowań ryzykownych młodzieży (s. 100–112), charakterystyki czynników ryzyka i czynników chroniących w omawianej kwestii (s. 112–119) oraz deskrypcji zachowań ryzykownych młodzieży ze szczególnym uwzględnieniem: palenia papierosów, spożywania alkoholu, kontaktu z substancjami psychoaktywnymi, agresji i przemocy (s. 119–164). Został ponadto dokonany przegląd aktualnych badań w zakresie zachowań ryzykownych młodzieży i skuteczności działań profilaktycznych (s. 164–170).

W przeszło 30-stronicowym rozdziale trzecim (s. 171–206) Doktorant zaprezentował założenia metodologiczne własnych badań, tj. model badań i założenia teoretyczne przyjęte w pracy (s. 171–179), przedmiot, podmiot i cele badań (s. 179–182), problemy badawcze i hipotezy (s. 182–186), zmienne i wskaźniki (s. 186–190), metody, techniki i narzędzia badawcze (s. 190–193), sposoby analizy materiału empirycznego (s. 194–195), dobór próby i charakterystykę badanych uczniów, nauczycieli i pedagogów szkolnych (s. 195–204), dokonując na koniec opisu terenu, organizacji i przebiegu badań (s. 205–206).

Wyniki przeprowadzonych badań empirycznych zostały przedstawione i omówione w rozdziale czwartym, zatytułowanym „Dynamika zachowań ryzykownych młodzieży częstochowskich szkół średnich” (s.

207–297), piątym, noszącym tytuł „Strategie profilaktyki szkolnej w zakresie zachowań ryzykownych i ich skuteczność w badanych szkołach” (s. 298–324), szóstym, zatytułowanym „Skuteczność działań profilaktycznych realizowanych w zakresie przeciwdziałania zachowaniom ryzykownym uczniów w opinii nauczycieli i pedagogów” (s. 325–348) oraz siódmym, noszącym tytuł „Skuteczność działań profilaktycznych realizowanych w badanych placówkach w opinii młodzieży szkolnej” (s. 349–371). W pierwszym z tych rozdziałów zaprezentowano dane dotyczące zachowań ryzykownych wśród badanej młodzieży (s. 207–237), opinii pedagogów na temat zachowań ryzykownych występujących w szkole (s. 237–240), wiedzy młodzieży co do skutków zachowań ryzykownych (s. 240–252), opinii respondentów na temat uwarunkowań zachowań ryzykownych przejawianych przez młodzież (s. 252–274), wreszcie przedstawiono wyniki badań wśród uczniów dotyczących zależności między płcią, wiekiem, miejscem zamieszkania oraz strukturą rodziny badanej młodzieży a rodzajem i częstotliwością występowania zachowań ryzykownych (s. 274–297). Analizy podjęte w rozdziale piątym ogniskowały się wokół strategii profilaktyki szkolnej w zakresie zachowań ryzykownych i ich skuteczności w badanych szkołach. W tym celu omówiono podstawy prawno-organizacyjne profilaktyki szkolnej (s. 298–302) oraz kwestię integralności działań profilaktycznych z krajowym, wojewódzkim i lokalnym programem rozwiązywania problemów młodzieży (s. 303–307), przedstawiono informacje dotyczące przebiegu diagnozowania potrzeb wychowanków w zakresie przeciwdziałania zachowaniom ryzykownym (s. 307–312), zawarto informacje dotyczące tematycznych programów wychowawczo-profilaktycznych prowadzonych w badanych placówkach (s. 312–318), jak też przedstawiono formy realizacji treści profilaktyczno-wychowawczych przez nauczycieli, pedagogów szkolnych i pozostałych specjalistów (s. 318–324).

W rozdziale szóstym, gdzie została dokonana analiza opinii nauczycieli i pedagogów szkolnych na temat skuteczności działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania zachowaniom ryzykownym uczniów, omówiono stanowisko ankietowanych dotyczące czynników warunkujących sukces działań profilaktycznych (s. 325–335), zaprezentowano dane odnoszące się do ewaluacji szkolnych programów profilaktycznych (s. 335–339), wreszcie poddano statystycznej weryfikacji skuteczność realizacji strategii profilaktyki szkolnej przy uwzględnieniu takich zmiennych niezależnych, jak wiek nauczycieli, ich doświadczenie zawodowe oraz staż pracy (s. 339–348). Z kolei w rozdziale siódmym Autor odniósł się do opinii młodzieży szkolnej na temat skuteczności działań profilaktycznych realizowanych w badanych placówkach, przedstawivszy wiedzę uczniów na temat strategii/działan profilaktycznych stosowanych w szkole (s. 349–355), oczekiwania ankietowanych wobec działań profilaktycznych i ocenę możliwości włączania się przez nich w działania profilaktyczne (s. 355–361), a także opinię na temat skuteczności strategii/działan profilaktycznych (s. 362–371). Cztery ostatnie ze wspomnianych wyżej rozdziałów rozprawy zawierają s p ó j n ą a n a l i z ę s t a t y s t y c z n ą b a d a ń. Szczegółowe wyniki zostały przedstawione w poprawnie opracowanych i czytelnych tabelach.

Dalsze strony rozprawy kierują czytelnika ku swoistemu zakończeniu, które składa się z 16-stronicowego działu zatytułowanego „Podsumowanie, weryfikacja hipotez i wnioski z badań” (s. 372–387)

oraz następującego za nim 6-stronicowego, bogatego treściowo działu pod nazwą „Rekomendacje w zakresie zmiany i udoskonaleń strategii profilaktycznych w zakresie zachowań ryzykownych prowadzonych w szkołach średnich” (s. 388–393). W dalszej kolejności zamieszczone zostały: zestawienie bibliograficzne (s. 394–416), spis schematów (s. 417), spis tabel (s. 418–422), a na koniec aneksy zawierające kwestionariusz ankiety dla uczniów, kwestionariusz ankiety dla nauczycieli, dyspozycje do wywiadu z pedagogiem szkolnym oraz tabele przedstawiające rozkłady statystyczne (s. 423–441).

Dokonana powyżej analiza struktury dysertacji dowodzi dojrzałości Doktoranta w omawianym wymiarze. Praca ma poprawny układ, jest logiczna, a poszczególne jej części (rozdziały i podrozdziały) zostały harmonijnie rozplanowane, acz z małymi wyjątkami. Otóż w rozdziale pierwszym zasadne byłoby odwrócenie kolejności podrozdziałów 1.1 i 1.2, tj. wpierw omówić pojęcie profilaktyki, a dopiero w kolejnym kroku poruszyć kwestię genezy i rozwoju tejże. W podrozdziale 2.3 rozdziału drugiego bardziej logiczne byłoby odwrócenie kolejności w tytule nagłówka, tj. fraza „czynników chroniących” winna być przesunięta na sam koniec, wskutek czego zapis nagłówka brzmiałby: „Charakterystyka czynników ryzyka wpływających na zachowania ryzykowne młodzieży oraz czynników chroniących”. Rozdziały szósty i siódmy mogły zostać połączone w jeden, bo wówczas łatwiej byłoby zestawić i porównać ze sobą odpowiedzi uczniów, nauczycieli i pedagogów szkolnych na podobny temat. Występujące w rozdziałach między czwartym a siódmym podsumowanie winno być wyodrębnione w postaci osobnego podrozdziału i oznaczone stosowną numeracją. Zawarty w bibliografii nagłówek „Dokumenty i akty prawne” (zob. s. 415) powinien raczej brzmieć: „Akty prawne i pozostałe dokumenty”, a następujące po nim źródła powinny zostać ułożone nie alfabetycznie, lecz według hierarchii: od aktów prawnych najwyższej rangi do dokumentów najniższej rangi.

Rozprawa cechuje się dobrymi walorami językowymi, acz przyjętym zwyczajem jest wskazanie uchybień w tym zakresie, co niniejszym z obowiązku recenzenta czynię. Parokrotnie odnotowałem błędny zapis danych personalnych, np. „Cierpiątkowska Z.” zamiast poprawnego „Cierpiątkowska L.” (zob. pozycja 37 w bibliografii), „Pudło” zamiast poprawnego „Pudlo” (zob. pozycja 162), „Springer” zamiast poprawnego „Szpringer” (zob. pozycja 319). Korekty wymagałby niekiedy zapis nazw oficyn wydawniczych, albowiem nadużywana tutaj wielka litera jest zarezerwowana dla skrótowców, takich jak PWN, WSiP czy WAM; w pozostałych zaś wypadkach należy zapisywać np. „Zysk i S-ka” (zamiast niepoprawnego „ZYSK I S-KA”), „Wydawnictwo Edukacyjne Parpamedia” (zamiast „Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA”) lub „Bernardinum” (zamiast niepoprawnego „BERNARDINUM”). Nawiasem, ta ostatnia nazwa jest poprzedzona wadliwym zapisem „Wyd. Diecezji IVIplińskiej” zamiast „Wydawnictwo Diecezji Pelplińskiej” (zob. pozycja 2 w bibliografii). Że wspomnę jeszcze o pozostałych niedociągnięciach, gdzie powinno być: „Wydawnictwo Naukowe Śląsk” (zamiast niepełnego „Wydawnictwo Śląsk”), „Oficina Wydawnicza Aspra-JR” (zamiast niepoprawnego „Wyd. Aspra”), „Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne” (zamiast „Wyd. Gdańskie”), „Difin” (zamiast „Delfin”) bądź „Oficina Wydawnicza Impuls” (zamiast „Wyd. Impuls”).

W przypadku pozycji 109 w bibliografii brakuje miejsca wydania. W przypadku pozycji 128 prawidłowym wydawcą jest Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego, a nie Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego. W przypadku pozycji 149 prawidłowy wydawca to Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, a nie Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego. Pozycje 364 i 366 opisują jedną i tą samą książkę, tyle że zapis pozycji 364 jest bardzo niekompletny, a 366 – bliższy ideału, z tym wyjątkiem, że zbyt skrótowo ujęte nazwy obu wydawców, tj. „Media Rodzina” i „Paramedia”, winny być zapisane jako „Harbor Point Media Rodzina” i „Wydawnictwo Edukacyjne Paramedia”. Pozycja 365 w bibliografii powinna być opisana identycznymi wydawcami, a miejscami wydania winny być Poznań i Warszawa, z kolei tytuł książki „Na zdrowie” należy zakończyć wykrzyknikiem. W przypadku pozycji 87, 104 i 362 nazwy czasopism powinny być zapisane w sposób pełny, a nie skrótowy. W pozycji 222 poprawna nazwa czasopisma brzmi „Paedagogia Christiana”, nie zaś „Pedagogika Christiana”.

Skoro już mowa o zapisie źródeł bibliograficznych, trzeba stwierdzić, że bywa on niekonsekwentny i niepełny. Prócz tego odnajdujemy pomniejsze usterki natury interpunkcyjnej, edytorskiej czy estetycznej. Mimo wyartykułowanych zastrzeżeń, wypada docenić ogólną poprawność recenzowanej dysertacji w wymiarze formalnym, a wskazane uchybienia w niczym nie umniejszają jej merytorycznej wartości, stanowiąc nieodłączny element folkloru językowego rozpraw naukowych. Tym bardziej postanowiłem je wyartykułować w myśl zasady, iż nigdy nie jest tak dobrze, żeby nie mogło być lepiej.

④ K o n k l u z j a

Niezaprzeczną zaletą recenzowanej dysertacji jest fakt, że stanowi ona potwierdzenie, iż mgr Marcin Radziwołek legitymuje się sporą wiedzą o badanym problemie. Część teoretyczna pracy jawi się jako logiczna i spójna, autorska koncepcja badawcza została zaś osadzona w kontekście dotychczasowych doświadczeń w zakresie tytułowego zagadnienia. Badania empiryczne poprzedziło odwołanie się do bogatej i aktualnej literatury przedmiotu, ze szczególnym uwzględnieniem dorobku nauk społecznych (głównie pedagogiki, socjologii i psychologii), ale także ujęć medycznych i farmaceutycznych oraz nauk o zdrowiu.

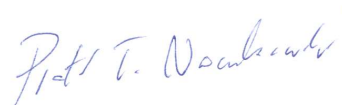
Doktorant potwierdził, że posiada poprawny warsztat badawczy. Założenia badań, ich realizacja i uzyskane rezultaty zostały omówione w sposób przejrzysty. Rozprawa spełnia kryteria rzetelności naukowej, tok rozumowania jest zrozumiały, a wywód konsekwentny. To wszystko, wraz z nieustannie aktualnym przedmiotem badań, stanowi jej poważną zaletę. Praca jest napisana przystępną polszczyzną. Docenić należy trud włożony w proces badawczy, albowiem badanie strategii profilaktyki szkolnej wobec zachowań ryzykownych młodzieży oraz weryfikacja ich skuteczności posiada istotny walor poznawczy i praktyczny, zwłaszcza w obliczu różnorodności uzależnień społecznych i chemicznych, jak też notorycznej podatności młodego pokolenia na zachowania ryzykowne. Zrealizowane badania pozwoliły Autorowi sformułować określone wnioski i rekomendacje dotyczące realizowanych w szkołach średnich strategii zapobiegania zachowaniom ryzykownym młodzieży.

Z uzyskanych przez Autora wyników można się wielu rzeczy dowiedzieć i scalić z własnym doświadczeniem. Podniesione wyżej walory pracy sprawiają, że mogłaby ona doczekać się o p u b l i k o w a n i a w f o r m i e k s i ą ż k i, a wtedy wypadałoby rozważyć uwzględnienie przywołanych uwag recenzenta. Jeśli taka decyzja zostałaaby podjęta, pojawiłby się pewien istotny moment dotyczący przygotowania pracy do druku. Jest nim niespieszna, wnikliwa i wielokrotna lektura własnego tekstu, pozwalająca na doprecyzowanie języka i korektę technicznych drobiazków, co nadałaby całości cechę spójności i wymiar literacki. To już jednak będą dalsze decyzje Doktoranta.

Po zapoznaniu się z przedłożoną rozprawą stwierdzam, iż mgr Marcin Radziwołek posiadał umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, wykazał wiedzę teoretyczną w swej dyscyplinie naukowej i podjął się rozwiązania oryginalnego problemu badawczego. Oznacza to, że dysertacja pt. *Skuteczność strategii profilaktyki szkolnej w zakresie zachowań ryzykownych młodzieży częstochowskich szkół średnich* spełnia warunki określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003, nr 65, poz. 595 ze zm.), która ma zastosowanie do niniejszego przewodu na mocy art. 179 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U 2018, poz. 1669 ze zm.).

W związku z powyższym stawiam w n i o s e k o d o p u s z c z e n i e pana mgr. Marcina Radziwołka do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Zielonogórskiego.

dr hab. Piotr T. Nowakowski, prof. URz

Rzeszów, dnia 20 sierpnia 2022 roku